

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету соціології та
управління

Т.Ф. Бірюкова

«_____» _____ 2024 р.

НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки бакалаврів
очної (денної) форми здобуття освіти
спеціальності: 033 філософія
освітньо-професійна програма: Європейські філософські студії і креативні
індустрії

Укладач: д.філос.н., доцент, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи Чайка І.Ю.

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи
Протокол № 1 від “01” вересня 2021 р.

Ухвалено науково-методичною радою
факультету соціології та управління
Протокол № 5 від “22” січня 2024 р.

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи _____
Т.І. Бутченко

Голова науково-методичної ради
факультету соціології та управління
_____ Н.В. Горло

Погоджено
з навчально-методичним відділом

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

2024 рік

1. Опис навчальної дисципліни

1	2	3	
Галузь знань, спеціальність, освітня програма рівень вищої освіти	Нормативні показники для планування і розподілу дисципліни на змістові модулі	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна (денна) форма здобуття освіти	заочна (дистанційна) форма здобуття освіти
Галузь знань 03 – Гуманітарні науки	Кількість кредитів – 5	Обов'язкова	
		Цикл професійної підготовки спеціальності	
Спеціальність 033 філософія	Загальна кількість годин – 150	Семестр:	
		6 -й	-
Освітньо-професійна програма Європейські філософські студії і креативні індустрії	Змістових модулів – 8	Лекції	
		28 год.	-
		Практичні	
Рівень вищої освіти: бакалаврський	Кількість поточних контрольних заходів – 16	28 год.	-
		Самостійна робота	
		94 год.	-
		Вид підсумкового семестрового контролю: екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Німецька класична філософія» є ознайомлення студентів з сукупністю вчень та поглядів представників німецької класичної школи, їх фундаментальними положеннями, з розвитком конструкцій розумової активності в контексті генезису філософської думки.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Німецька класична філософія» є: створення чітких та системних уявлень про діалектичний підхід; осмислення основних напрямків розвитку ідеалізму в Німеччині; обговорення онтологічних, гносеологічних та антропологічних поглядів в німецькій класичній філософії; засвоєння сукупності суспільно-політичних поглядів представників цієї філософської школи.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких результатів навчання (знання, уміння тощо) та компетентностей:

знати:

1. основні етапи розвитку німецького ідеалізму з урахуванням специфіки кожного з них;
2. категоріальний апарат, який сформувався в рамках німецької класичної філософії;
3. характер трансформації онтології, гносеології, логіки, історії філософії, етики в рамках предмету дослідження;

4. державно-політичні позиції представників вказаної філософської школи.

вміти:

1. обґрунтовано висвітлювати основні напрямки розвитку німецької класичної школи філософії;
2. розкривати бачення діалектичного методу, які були наявні у представників цієї філософської школи;
3. використовувати здобутки німецької класичної школи в процесі наукових досліджень;
4. застосовувати набуті знання при аналізі реалій сучасного суспільного буття;
5. орієнтуватись у першоджерелах щодо вивчення діалектики, яка сформувалась в рамках цієї філософської школи.

Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності	Методи і контрольні заходи
1	2
ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.	Опитування на практичних заняттях
ЗК14. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.	Відповіді на практичних заняттях Написання есе
СК1. Усвідомлення сенсу філософії, її дисциплінарного розмаїття та місця в системі культури.	Відповіді на практичних заняттях Підготовка індивідуального дослідницького завдання аналітичного характеру
СК15. Розуміння особливостей європейської філософії, її інтелектуального і соціокультурного призначення, місця в інституційному дизайні інноваційно-креативного простору країн ЄС.	Написання та усний захист індивідуального дослідницького завдання аналітичного характеру
РН01. Розуміти сенс філософії, її місце в системі культури.	Розробка презентації до ІДЗ Усний захист

PH03. Знати основні етапи, напрямки в історії світової та вітчизняної філософії.	Участь у практичних заняттях

Міждисциплінарні зв'язки. Курс «Німецька класична філософія» тісно пов'язаний з багатьма дисциплінами, сприяє засвоєнню на високому рівні багатьох філософських курсів, оскільки дає уявлення про фундаментальні положення різних філософських проблем, що були розроблені представниками даного періоду. Особливе значення курс «Німецька класична філософія» має для розуміння специфіки таких дисциплін, як «Сучасна європейська філософія», «Комунікативна філософія та герменевтичний аналіз», «Філософська антропологія» тощо.

Разом із цими дисциплінами «Німецьку класичну філософію» для студентів-філософів варто розглядати як складову частину процесу формування світоглядної культури майбутніх фахівців та формування досвідчених, кваліфікованих бакалаврів філософії, здатних працювати у різних галузях сучасної філософської та суспільствознавчої науки та практики.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальна характеристика німецької класичної філософії

Тема 1. Загальна характеристика німецької класичної філософії.

Німецька класична філософія як час фундаментальних відкриттів в діалектиці, теорії розвитку, гносеології та логіці. Специфіка розвитку Німеччини, філософські надбання попередників та надмірна критичність представників школи як причини злету та відособлення німецького ідеалізму.

Формування загальних законів розвитку та пізнання світу в рамках німецької класичної філософії, що виводить науковий світ на новий рівень обґрунтування та систематизації дослідження. Значення філософської спадщини І.Канта, Й.Г.Фіхте, Ф.В.Й. Шелінга, Г.В.Ф. Гегеля і Л. Фейєрбаха у визначенні фундаментальних параметрів бачення законів розвитку людини та світу, а також орієнтирів в організації суспільно-державних відносин.

Змістовий модуль 2. «Докритичний» та «критичний» періоди філософії І. Канта

Тема 1. «Докритичний» та «критичний» періоди філософії І. Канта.

Роль творчості І.Канта у поверненні діалектиці її важливого значення. Кантівська діалектика природи у «докритичний» період та діалектика філософського мислення у «критичний» період та їх вихід за межі загальних філософських роздумів того періоду.

Складність осмислення спадку І. Канта у поступовій деталізації методологічної моделі дослідження у вигляді трансцендентальної логіки. Акцентування уваги на активності свідомості та наявності апріорних форм

чуттєвого споглядання як фактор трансформації фундаментальних основ гносеології.

Змістовий модуль 3. Трансцендентальна логіка І.Канта.

Тема 1. Трансцендентальна логіка І.Канта.

Розподіл трансцендентальної логіки І. Канта на трансцендентальну аналітику та трансцендентальну діалектику. Трансцендентальна логіка як вчення про правила розсудку, які розглядаються під кутом його апріорних форм та структур.

Визначення І. Кантом структури знання, роль уяви в гносеології, співвідношення розуму та розсудку. Позиція апріоризму та опора на наявність об'єктивної реальності “речі-в-собі”.

Змістовий модуль 4. Діалектика Й.Г. Фіхте.

Тема 1. «Кількісна» діалектика Й.Г. Фіхте.

Зміст кількісної діалектики Й.Г.Фіхте, що передбачає впровадження посередницьких ланок між початковими протилежностями, що трансформує існуючі протиріччя в іншу площину та подовжує його існування. Орієнтація Й.Г.Фіхте на аналіз динаміки розвитку явища та використання діалектичного методу в дослідженні людини та суспільства.

Обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків на основі доведення внутрішньої єдності теоретичного та практичного та самообмеження суб'єктивної активності.

Тема 2. Діалектика пізнавальних здібностей Й.Г.Фіхте.

Вимога Й.Г.Фіхте розглядати предмет дослідження як такий, що розвивається, як нова позиція в теорії пізнання. Річ та уявлення як різнорідні породження підсвідомої сили уявлення та продукт свідомої репродуктивної сили. Погляди Й.Г.Фіхте на споглядання як усвідомлений процес та критика “речі-в-собі” як складової пізнавальної активності.

Змістовий модуль 5. Об'єктивний ідеалізм Ф.В.Й. Шелінга.

Тема 1. Філософія тотожності Ф.В.Й. Шелінга.

Розкриття Ф.В.Й. Шелінгом необхідності природнього росту та пошуку джерел самоусвідомлення як його основи. Побудова роздумів на основі тріади «безумовне – умовне – їх єдність». Формування на основі успіхів природознавства ідеї Ф.В.Й. Шелінга про особливості переходу від неживої природи до живої природи та обґрунтування єдності матерії в роботі «Ідеї до філософії природи». Використання ідеї єдності протилежностей у розумінні сутності життя як взаємодії загального та індивідуального.

Змістовий модуль 6. Діалектичний ідеалізм Г.В.Ф. Гегеля.

Тема 1. Діалектика природи Г.В.Ф. Гегеля.

Обґрунтування Г.В.Ф.Гегелем природи як відчуження духу, не здатної до розвитку в часі, а лише до розгортання та повторення у просторі. Природа як

така, що підконтрольна розсудку. Розрізнення діалектики в природі та діалектики її трактування.

Розвиток натурфілософії Г.В.Ф.Гегеля; духовна сутність природи як сфера втілення категорій. Неспроможність, за Г.В.Ф.Гегелем, матеріального вирішення протиріччя як причина руйнації та розпаду.

Тема 2. «Феноменологія духу» Г.В.Ф. Гегеля.

Розвиток діалектичного методу Г.В.Ф.Гегеля, для якого характерне включення попереднього етапу розвитку у перетворення та відтворення системи. Тотожність мислення і буття в основі дійсності і їх протилежність в різних проявах на поверхні дійсності. Феноменологія духу як входження в абсолют через діалектику його феноменів.

Змістовий модуль 7. «Наука логіки» Г.В.Ф. Гегеля: основі проблеми і принципи.

Тема 1. «Наука логіки» Г.В.Ф. Гегеля: основі проблеми і принципи.

«Наука логіки» як принципово інноваційний погляд про мислення, закономірності та способи пізнання. Г.В.Ф. Гегель про загальний розподіл буття, визначеність, кількість та міру.

Визначення сутності та явища як відображень буття та дійсності, як єдності сутності та існування. Значення змісту об'єктивного та суб'єктивного в обґрунтуванні поняття та осмисленні ідеї.

Змістовий модуль 8. «Нова філософія» Л.Фейєрбаха.

Тема 1. «Нова філософія» Л.Фейєрбаха.

«Нова філософія» Л. Фейєрбаха як заперечення сумнівних орієнтирів гносеології та пошуки нової самостійної та чистої істини. Усвідомлення Л.Фейєрбахом тенденції Нового часу у вигляді перетворення теології на антропологію.

Людина як головний предмет філософії у творах Л. Фейєрбаха. Дух як відчуження від природи, абсолютний дух як абсолютизація реальних людей.

Проблема щастя у філософії Л. Фейєрбаха. Зв'язок щастя з мораллю, обґрунтування моралі як форми суспільної свідомості, за якої неможливе власне щастя людини без щастя іншої.

4. Структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль	Усього годин	Аудиторні (контактні) години					Самостійна робота, год		Система накопичення балів		
		Усього годин	Лекційні заняття, год		Практичні заняття, год		о/д ф.	з/дист ф.	Теор. зав-ня, к-ть балів	Практ. зав-ня, к-ть балів	Усього балів
			о/д ф.	з/дист ф.	о/д ф.	з/дист ф.					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	14	6	3		3		8		5	2	7
2	14	6	3		3		8		5	3	8
3	16	8	4		4		8		5	3	8
4	16	8	4		4		8		5	2	7
5	14	6	3		3		8		5	2	7
6	14	6	3		3		8		5	3	8
7	16	8	4		4		8		5	3	8
8	16	8	4		4		8		5	2	7
Усього за змістові модулі	120	56	28		28		64		40	20	60
Підсумковий семестровий контроль екзамен	30						30				40
Загалом		150						100			

5. Темі лекційних занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	2	3	4
1	Загальна характеристика німецької класичної філософії	3	
2	«Докритичний» та «критичний» періоди філософії І. Канта	3	
3	Трансцендентальна логіка І.Канта	4	
4	«Кількісна» діалектика Й.Г. Фіхте	2	
4	Діалектика пізнавальних здібностей Й.Г.Фіхте	2	
5	Філософія тотожності Ф.В.Й. Шелінга	3	
6	Діалектика природи Г.В.Ф. Гегеля	2	
6	«Феноменологія духу» Г.В.Ф. Гегеля	1	
7	«Наука логіки» Г.В.Ф. Гегеля: основі проблеми і принципи	4	
8	«Нова філософія» Л.Фейєрбаха	4	
Разом		28	...

6. Темі практичних занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	2	3	4
1	Загальна характеристика німецької класичної філософії	3	
2	«Докритичний» та «критичний» періоди філософії І. Канта	3	
3	Трансцендентальна логіка І.Канта	4	...
4	«Кількісна» діалектика Й.Г. Фіхте	2	

4	Діалектика пізнавальних здібностей Й.Г.Фіхте	2	
5	Філософія тотожності Ф.В.Й. Шелінга	3	
6	Діалектика природи Г.В.Ф. Гегеля	2	
6	«Феноменологія духу» Г.В.Ф. Гегеля	1	
7	«Наука логіки» Г.В.Ф. Гегеля: основі проблеми і принципи	4	
8	«Нова філософія» Л.Фейєрбаха	4	
Разом		28	

7. Види і зміст поточних контрольних заходів

№ змістового модуля	Вид поточного контрольного заходу	Зміст поточного контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
1	Теоретичне завдання – Відповідь на практичному занятті. Виконання тесту	Питання для підготовки: 1. Місце німецької класичної філософії в історії світової філософської думки. 2. Історичні передумови становлення німецької класичної філософії. Посилання на тест: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=37 37	3 бали - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 2 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1 бал - поверховий виклад матеріалу, слабе знання теоретичних джерел. Тест: мах 2 бали	5
	Практичне завдання - написання есе	<i>Есе складається з таких структурних елементів: - вступ, де студент формулює власну точку зору на проблему, винесену як тему есе;</i>	2 бали – обрана тема є актуальною, зміст есе відповідає його темі, автор	2

		- блок аргументації: три і більше аргументи, що підтверджують точку зору автора; - висновки, де відбувається узагальнення авторської позиції і відбувається підтвердження вихідної тези на більш високому доказовому рівні. Оскільки головна мета есе – змусити читача розділити точку зору автора, важливо використовувати риторичні фігури переконання, маркери логічної послідовності елементів («по-перше», «по-друге», «з вищезазначеного витікає» та ін.), апелювати до спільних соціальних та духовних цінностей, поглядів, знань та фактів (дослідження, статистичні дані, думки фахівців, приклади з життя), проводити ефектні паралелі й аналогії для демонстрації вашої ерудиції, вдало використовувати цитати з прочитаної наукової літератури.	демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, робити логічні та повні висновки; робота є оригінальним дослідженням, що містить авторську позицію та самостійні судження; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; стиль есе відповідає вимогам до студентських наукових робіт; автор дотримується принципів академічної доброчесності. 1 бал - обрана тема є актуальною, проте зміст есе не повністю відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, проте висновки не є повними; робота не є оригінальним дослідженням; присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні	

			помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності.	
Усього за ЗМ 1 контр. заходів	2	-	-	7
2	Теоретичне завдання – Відповідь на практичному занятті Виконання тесту	Питання для підготовки: 1. Життєвий та творчий шлях І.Канта. 2. Основні ідеї докритичного періоду творчості І.Канта. «Фізична монадологія І.Канта». 3. Гносеологічно-методологічні погляди «Критики чистого розуму» 4. Гносеологічна концепція. Проблема математики як науки («трансцендентальна естетика») Посилання на тест: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=37 37	3 бали - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 2 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1 бал - поверховий виклад матеріалу, слабе знання теоретичних джерел. Тест: мах 2 бали	5
	Практичне завдання – Написання есе	<i>Есе складається з таких структурних елементів:</i> - вступ, де студент формулює власну точку зору на проблему, винесену як тему есе; - блок аргументації: три і більше аргументи, що підтверджують точку зору автора; - висновки, де відбувається узагальнення авторської позиції і	2 бали – обрана тема є актуальною, зміст есе відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми,	3

		відбувається підтвердження вихідної тези на більш високому доказовому рівні. Оскільки головна мета есе – змусити читача розділити точку зору автора, важливо використовувати риторичні фігури переконання, маркери логічної послідовності елементів («по-перше», «по-друге», «з вищезазначеного витікає» та ін.), апелювати до спільних соціальних та духовних цінностей, поглядів, знань та фактів (дослідження, статистичні дані, думки фахівців, приклади з життя), проводити ефектні паралелі й аналогії для демонстрації вашої ерудиції, вдало використовувати цитати з прочитаної наукової літератури.	аргументувати основні положення роботи, робити логічні та повні висновки; робота є оригінальним дослідженням, що містить авторську позицію та самостійні судження; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; стиль есе відповідає вимогам до студентських наукових робіт; автор дотримується принципів академічної доброчесності. 1 бал - обрана тема є актуальною, проте зміст есе не повністю відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, проте висновки не є повними; робота не є оригінальним дослідженням; присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності.	

Усього за ЗМ 2 контр. заходів	2	-	-	7
3	Теоретичне завдання – Відповідь на практичному занятті Виконання тесту	Питання для підготовки: 1. Загальна логіка: чиста та прикладна. 2. Трансцендентальна аналітика. 3. Трансцендентальна діалектика Посилання на тест: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=37 37	3 бали - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 2 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1 бал - поверховий виклад матеріалу, слабка знання теоретичних джерел. Тест: мах 2 бали	5
	Практичне завдання – Написання есе	<i>Есе складається з таких структурних елементів:</i> - вступ, де студент формулює власну точку зору на проблему, винесену як тему есе; - блок аргументації: три і більше аргументи, що підтверджують точку зору автора; - висновки, де відбувається узагальнення авторської позиції і відбувається підтвердження вихідної тези на більш високому доказовому рівні. Оскільки головна мета есе – змусити читача розділити точку зору автора, важливо	2 бали – обрана тема є актуальною, зміст есе відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, робити логічні та повні висновки; робота	3

		використовувати риторичні фігури переконання, маркери логічної послідовності елементів («по-перше», «по-друге», «з вищезазначеного витікає» та ін.), апелювати до спільних соціальних та духовних цінностей, поглядів, знань та фактів (дослідження, статистичні дані, думки фахівців, приклади з життя), проводити ефектні паралелі й аналогії для демонстрації вашої ерудиції, вдало використовувати цитати з прочитаної наукової літератури.	є оригінальним дослідженням, що містить авторську позицію та самостійні судження; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; стиль есе відповідає вимогам до студентських наукових робіт; автор дотримується принципів академічної доброчесності. 1 бал - обрана тема є актуальною, проте зміст есе не повністю відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, проте висновки не є повними; робота не є оригінальним дослідженням; присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності.	
Усього за ЗМЗ контр. заходів	2	-	-	8
4	Теоретичне завдання –	Питання для підготовки:	3 бали - повна	5

Відповідь на практичному занятті Виконання тесту	1. «Я» та «не-Я» у філософії Фіхте. 2. Протиріччя між «взаємовизначенням» та «незалежною діяльністю». 3. Метод діалектики Фіхте. 4. Розсудок та здатність судження в філософії Фіхте. Посилання на тест: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=37 37	змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 2 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1 бал - поверховий виклад матеріалу, слабке знання теоретичних джерел. Тест: мах 2 бали	
Практичне завдання – Написання есе	<i>Есе складається з таких структурних елементів:</i> - вступ, де студент формулює власну точку зору на проблему, винесену як тему есе; - блок аргументації: три і більше аргументи, що підтверджують точку зору автора; - висновки, де відбувається узагальнення авторської позиції і відбувається підтвердження вихідної тези на більш високому доказовому рівні. Оскільки головна мета есе – змусити читача розділити точку зору автора, важливо використовувати риторичні фігури переконання, маркери логічної послідовності елементів («по-перше», «по-друге», «з вищезазначеного витікає»)	2 бали – обрана тема є актуальною, зміст есе відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, робити логічні та повні висновки; робота є оригінальним дослідженням, що містить авторську позицію та	2

		<i>та ін.), апелювати до спільних соціальних та духовних цінностей, поглядів, знань та фактів (дослідження, статистичні дані, думки фахівців, приклади з життя), проводити ефектні паралелі й аналогії для демонстрації вашої ерудиції, вдало використовувати цитати з прочитаної наукової літератури.</i>	самостійні судження; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; стиль есе відповідає вимогам до студентських наукових робіт; автор дотримується принципів академічної доброчесності. 1 бал - обрана тема є актуальною, проте зміст есе не повністю відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, проте висновки не є повними; робота не є оригінальним дослідженням; присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності.	
Усього за ЗМ 4 контр. заходів	2	-	-	7
5	Теоретичне завдання – Відповідь на практичному занятті Виконання тесту	Питання для підготовки: 1. Теоретична філософія 2. Практична філософія 3. Філософія природних цілей	3 бали - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними	5

		4. Філософія мистецтва Посилання на тест: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=37 37	джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 2 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1 бал - поверховий виклад матеріалу, слабе знання теоретичних джерел. Тест: мах 2 бали	
Практичне завдання – Написання есе		<i>Есе складається з таких структурних елементів:</i> - <i>вступ, де студент формулює власну точку зору на проблему, винесену як тему есе;</i> - <i>блок аргументації: три і більше аргументи, що підтверджують точку зору автора;</i> - <i>висновки, де відбувається узагальнення авторської позиції і відбувається підтвердження вихідної тези на більш високому доказовому рівні.</i> <i>Оскільки головна мета есе – змусити читача розділити точку зору автора, важливо використовувати риторичні фігури переконання, маркери логічної послідовності елементів («по-перше», «по-друге», «з вищезазначеного витікає» та ін.), апелювати до спільних соціальних та духовних цінностей, поглядів, знань та фактів (дослідження, статистичні дані, думки фахівців, приклади з життя),</i>	2 бали – обрана тема є актуальною, зміст есе відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, робити логічні та повні висновки; робота є оригінальним дослідженням, що містить авторську позицію та самостійні судження; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні	2

		<i>проводити ефектні паралелі й аналогії для демонстрації вашої ерудиції, вдало використовувати цитати з прочитаної наукової літератури.</i>	помилки; стиль есе відповідає вимогам до студентських наукових робіт; автор дотримується принципів академічної доброчесності. 1 бал - обрана тема є актуальною, проте зміст есе не повністю відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, проте висновки не є повними; робота не є оригінальним дослідженням; присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності.	
Усього за ЗМ 5 контр. заходів	2			7
6	Теоретичне завдання – Відповідь на практичному занятті Виконання тесту	Питання для підготовки: 1. Натурфілософська концепція 2. Філософія духу. 3. «Феноменологія духу» як джерело філософії Г.В.Ф. Гегеля Посилання на тест: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=3737	3 бали - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування	5

			власної авторської позиції; 2 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1 бал - поверховий виклад матеріалу, слабе знання теоретичних джерел. Тест: мах 2 бали	
	Практичне завдання – Написання есе	<i>Есе складається з таких структурних елементів:</i> - вступ, де студент формулює власну точку зору на проблему, винесену як тему есе; - блок аргументації: три і більше аргументи, що підтверджують точку зору автора; - висновки, де відбувається узагальнення авторської позиції і відбувається підтвердження вихідної тези на більш високому доказовому рівні. Оскільки головна мета есе – змусити читача розділити точку зору автора, важливо використовувати риторичні фігури переконання, маркери логічної послідовності елементів («по-перше», «по-друге», «з вищезазначеного витікає» та ін.), апелювати до спільних соціальних та духовних цінностей, поглядів, знань та фактів (дослідження, статистичні дані, думки фахівців, приклади з життя), проводити ефектні паралелі й аналогії для демонстрації вашої ерудиції, вдало використовувати цитати з прочитаної наукової літератури.	2 бали – обрана тема є актуальною, зміст есе відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, робити логічні та повні висновки; робота є оригінальним дослідженням, що містить авторську позицію та самостійні судження; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; стиль есе відповідає вимогам до студентських наукових робіт; автор	3

			дотримується принципів академічної доброчесності. 1 бал - обрана тема є актуальною, проте зміст есе не повністю відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, проте висновки не є повними; робота не є оригінальним дослідженням; присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності.	
Усього за ЗМ 6 контр. заходів	2			8
7	Теоретичне завдання – Відповідь на практичному занятті Виконання тесту	Питання для підготовки: 1. “Наука логіки” як принципово інноваційний погляд про мислення, закономірності та способи пізнання. 2. Визначення сутності та явища як відображень буття та дійсності Посилання на тест: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=37	3 бали - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 2 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не	5

			обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1 бал - поверховий виклад матеріалу, слабокe знання теоретичних джерел. Тест: мах 2 бали	
	Практичне завдання – Написання есе	<i>Есе складається з таких структурних елементів:</i> - вступ, де студент формулює власну точку зору на проблему, винесену як тему есе; - блок аргументації: три і більше аргументи, що підтверджують точку зору автора; - висновки, де відбувається узагальнення авторської позиції і відбувається підтвердження вихідної тези на більш високому доказовому рівні. Оскільки головна мета есе – змусити читача розділити точку зору автора, важливо використовувати риторичні фігури переконання, маркери логічної послідовності елементів («по-перше», «по-друге», «з вищезазначеного витікає» та ін.), апелювати до спільних соціальних та духовних цінностей, поглядів, знань та фактів (дослідження, статистичні дані, думки фахівців, приклади з життя), проводити ефектні паралелі й аналогії для демонстрації вашої ерудиції, вдало використовувати цитати з прочитаної наукової літератури.	2 бали – обрана тема є актуальною, зміст есе відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, робити логічні та повні висновки; робота є оригінальним дослідженням, що містить авторську позицію та самостійні судження; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; стиль есе відповідає вимогам до студентських наукових робіт; автор дотримується принципів академічної доброчесності. 1 бал - обрана тема є актуальною,	3

			проте зміст есе не повністю відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, проте висновки не є повними; робота не є оригінальним дослідженням; присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності.	
Усього за ЗМ 7 контр. заходів	2			8
8	Теоретичне завдання – Відповідь на практичному занятті Виконання тесту	Питання для підготовки: 1. Антропологічний аспект філософської системи Л. Фейєрбаха (антропологічний матеріалізм). 2. Проблема сутності релігії. 3. Особливості атеїзму Л.Фейєрбаха. 4. Історико філософський аспект антропологічної концепції 5. Етичні та соціально-політичні погляди. 6. Утопічна філософська концепція суспільства. Посилання на тест: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=37 37	3 бали - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 2 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної	5

			позиції; 1 бал - поверховий виклад матеріалу, слабке знання теоретичних джерел. Тест: мах 2 бали	
	Практичне завдання – Написання есе	<i>Есе складається з таких структурних елементів:</i> - <i>вступ, де студент формулює власну точку зору на проблему, винесену як тему есе;</i> - <i>блок аргументації: три і більше аргументи, що підтверджують точку зору автора;</i> - <i>висновки, де відбувається узагальнення авторської позиції і відбувається підтвердження вихідної тези на більш високому доказовому рівні.</i> <i>Оскільки головна мета есе – змусити читача розділити точку зору автора, важливо використовувати риторичні фігури переконання, маркери логічної послідовності елементів («по-перше», «по-друге», «з вищезазначеного витікає» та ін.), апелювати до спільних соціальних та духовних цінностей, поглядів, знань та фактів (дослідження, статистичні дані, думки фахівців, приклади з життя), проводити ефектні паралелі й аналогії для демонстрації вашої ерудиції, вдало використовувати цитати з прочитаної наукової літератури.</i>	2 бали – обрана тема є актуальною, зміст есе відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, робити логічні та повні висновки; робота є оригінальним дослідженням, що містить авторську позицію та самостійні судження; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; стиль есе відповідає вимогам до студентських наукових робіт; автор дотримується принципів академічної доброчесності. 1 бал - обрана тема є актуальною, проте зміст есе не повністю відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати,	2

			співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, проте висновки не є повними; робота не є оригінальним дослідженням; присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності.	
Усього за ЗМ 8 контр. заходів	2			7
Усього за змістові модулі контр. заходів	16	-	-	60

8. Підсумковий семестровий контроль

Форма	Види підсумкових контрольних заходів	Зміст підсумкового контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
Екзамен	Теоретичне завдання – відповідь на питання білету, екзаменаційний тест	Перелік питань до екзамену https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=37 37 Екзаменаційний тест https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=37 37	Кількість питань на які надано повну змістовну відповідь (1 питання – 10 балів) – усього 2 питання Екзаменаційний тест – 5 питань (1 питання – 2 бали)	30
	Практичне завдання – екзаменаційне есе	Написання есе https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=37 37	Есе – 10 балів	10
Усього за підсумковий семестровий контроль				40

9. Рекомендована література

Основна:

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. К. : Либідь, 2001. 408 с.
2. Воловик В. І. Вступ до філософії : Навч. посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2002. 160 с.
3. Гудінг Д. Людина та її світогляд: у пошуках істини і реальності [Текст]: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів: пер. з англ. К. : УБТ, 2006. Т. 2. 376 с.
4. Запороженко О.В. Навчальний посібник з філософії з завданнями та тестами. Ізмаїл: РВ ІДГУ, 2019. 256 с.
5. The Oxford Handbook of German Philosophy in the Nineteenth Century. Forster M. N., Gjesdal K Oxford : Oxford University Press, 2015. 340 p.

Додаткова:

1. Блум Г. Західний канон. Книги на тлі епох. Пер. з англ. Київ :Факт, 2007. 720 с.
2. Гільдебранд Д. Що таке філософія? / пер. з англ. Ю. Підлісного. Львів: Колесо, 2008. 244 с.
3. Гаєр М. Світ Канта: Біографія / пер. з нім. Київ : Юніверс, 2007. 336 с.
4. Дахній А. Нариси історії західної філософії XIX-XX ст. Львів : ЛНУ, 2015. 488 с.
5. Дільтей В. Історія молодого Гегеля / пер. з нім. О. Литвиненка; наук. ред., звірка та уточнення пер., вступ. ст., прим. Ю. В. Кушакова. Київ: Три крапки, 2008. 278 с.
6. Історія європейської ментальності / За ред. П. Дінцельбахера. Пер. з нім. Львів: Літопис, 2019. 632 с.
7. Лютий Т. Пригоди філософських ідей Західного світу. Київ : Темпора, 2019. 384 с.
8. Рассел Б. Історія західної філософії / пер. з англ. Ю. Лісняка, П.Таращука. Київ: Основи, 1995. 759 с.
9. Рьод В. Шлях філософії: XIX–XX століття / пер. с англ. И. В. Борисовой, пер. з нім. М. Д. Култаєвої, В. І. Кебуладзе, В. Терлецького. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2010. 368 с.
10. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як мета антропології. Навчальний посібник із словником. 5- вид. перероб. та доповн. Київ : КНТ, 2017. 396 с.
11. The Oxford Handbook of German Philosophy in the Nineteenth Century. Forster M. N., Gjesdal K Oxford : Oxford University Press, 2015. 340 p.
12. Fichte and Transcendental Philosophy, ed. by T. Rockmore and D. Breazeale. London : Palgrave Macmillan, 2014. 349 p.

Інформаційні джерела:

1. Бурковський М. Філософські дослідження міфології Ф. фон Шеллінга. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія.* 2013. № 23. (том 2). С. 41-45. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/481>
2. Головка О.М. Філософія права Імануїла Канта про закономірності історико-правового процесу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право».* 2019. Випуск 28. С. 26-33. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/14606>.
3. Павлова Т. Реалізація свободи і закону у філософсько-правових поглядах Фіхте і Шеллінга: соціально-філософський аспект. *Гуманітарний вісник ЗДІА.* 2012. № 51. С. 157-164. URL: https://www.researchgate.net/publication/321483672_Realizacia_svobod_i_zakonu_u_filosofsko-pravovih_pogladah_Fiht_e_i_Sellinga_socialno-filosofskij_aspekt
4. Попович Т. Обов'язок згідно вчення Г. В. Ф. Гегеля. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. № 74 (том 1). С.35-40. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/272806>
5. Усачов В.А. Зіставлення оптимістичної філософії Гегеля і песимізму філософії Шопенгауера. *Наука. Релігія. Суспільство.* 2014. № 2. С.48-53. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/87007>